

Розділ III. Початкова освіта: реалії, проблеми, перспективи розвитку

Олена Будник,

доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Olena Budnyk,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Senior Research Scientist,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

Юлія Минай,

студентка Педагогічного інституту,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Yuliya Minay,

Student of Pedagogical Institute
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 004:37

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES AT THE MODERN ELEMENTARY SCHOOL: REALITIES AND PROSPECTS

У статті обґрунтовано актуальність проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у навчально-виховному процесі початкової школи. Визначено сутність понять «інформаційно-комунікаційні технології», «комп'ютерно орієнтована складова педагогічної технології», «інформаційно-мережева культура», компоненти інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища. Наголошується на проблемі підвищення рівня професійної готовності вчителя початкових класів, зокрема опанування основними прийомами роботи в мережі Інтернет, усвідомлення механізмів організації служби глобальної мережі, володіння інформацією про корисні електронні ресурси методичного спрямування, вивчення кращого педагогічного досвіду використання ІКТ в початковій школі тощо.

Підготовка вчителя початкових класів до використання інформаційно-комунікативних технологій у педагогічній роботі з учнями розглядається в світоглядному, змістовному та діяльнісно-технологічному контексті. Виокремлено основні напрями використання ІКТ у початковій школі: проведення уроків із комп'ютерною підтримкою; використання електронних навчальних посібників, підручників; розв'язування інтерактивних кросвордів, ребусів, головоломок; здійснення тестового комп'ютерного контролю навчальних досягнень; використання комп'ютерних дидактичних ігор, електронних ресурсів тощо. Наголошено на потребі здійснення профілактичної роботи у спілкуванні у соцмережах, застереження батьків від негативного впливу Інтернету на учнів.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, початкова школа, навчально-виховний процес, інформаційно-комунікаційне середовище, інформаційно-мережева культура вчителя.

The actuality of the problem was substantiated by the usage of information and communication technologies (ICT) in the educational process at the elementary school. The intension of "information and communication technology", "computer component oriented to educational technology", "information and network culture", components of the information and communication pedagogical environment are determined. It is emphasized on the problem of increasing the level of professional readiness of the teacher of primary school, including mastering of the basic ways of work on the Internet, understanding the

mechanisms of global network services organization, possessing information about useful electronic resources of methodical direction, studying the best pedagogical experience of the use of ICT at primary schools etc.

Training of primary school teachers to use information and communication technologies in the educational work with students is examined in a world view, meaningful, action and technological context. Basic directions of the use of ICT are distinguished at initial school: conducting lessons using computers; use of electronic train aid, (schoolbook)textbooks, interactive solving cross-words, rebuses, puzzles; realization of test computer control of educational achievements; use of computer didactics games, electronic resources etc. It was emphasized on the need to implement prevention activities in social communication, warning parents against the negative impact of the Internet on students.

Keywords: information and communication technologies, primary school, educational process, information and communication environment, information and network teacher's culture.

В статье обоснована актуальность проблемы использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в учебно-воспитательном процессе начальной школы. Определена сущность понятий «информационно-коммуникационные технологии», «компьютерно ориентированная составляющая педагогической технологии», «информационно-сетевая культура», компоненты информационно-коммуникационной педагогической среды. Акцентируется на проблеме повышения уровня профессиональной готовности учителя начальных классов, в частности овладении основными приемами работы в сети Интернет, осознании механизмов организации службы глобальной сети, владении информацией о полезных электронных ресурсах методического направления, изучении лучшего педагогического опыта использования ИКТ в начальной школе и тому подобное.

Подготовка учителя начальных классов к использованию информационно-коммуникативных технологий в педагогической работе с учащимися рассматривается в мировоззренческом, содержательном и деятельно-технологическом контексте. Выделены основные направления использования ИКТ в начальной школе: проведение уроков с компьютерной поддержкой; использование электронных учебных пособий, учебников; решения интерактивных кроссвордов, ребусов, головоломок; осуществление тестового компьютерного контроля знаний; использование компьютерных дидактических игр, электронных ресурсов и тому подобное. Отмечено необходимость осуществления профилактической работы в общении в соцсетях, предостережения родителей от негативного влияния Интернета на учащихся.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, начальная школа, учебно-воспитательный процесс, информационно-коммуникационная среда, информационно-сетевая культура учителя.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У руслі підвищення якості вищої освіти чільне місце належить питанням її інформатизації як сукупності “взаємопов’язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих та управлінських процесів, спрямованих на задоволення інформаційних, обчислювальних і телекомунікаційних потреб... учасників навчально-виховного процесу, а також тих, хто цим процесом керує та його забезпечує” [2, с. 48–49]. У Галузевій концепції розвитку неперервної педагогічної освіти акцентується на використанні “інформаційно-комунікаційних технологій, інтерактивних методів навчання та мультимедійних засобів” у навчальному процесі вищої школи [4].

Проблеми інформатизації початкової освіти особливо актуалізувались із упровадженням Державного стандарту початкової загальної освіти (2012), згідно якого освітньою галуззю «Технології» передбачено «формування і розвиток в учнів технологічної, інформаційно-комунікаційної та основних компетентностей для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації у суспільстві» та розпочато вивчення основ інформатики з 2 класу. Отож, постала проблема пошуку дієвих механізмів щодо використання в навчально-виховному процесі початкової школи комп’ютерних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв’язання проблеми. Сучасні вчені (В. Биков, А. Гуржій, М. Козяр, А. Коломієць, А. Литвин та інші) наголошують на потребі інформатизації загальноосвітньої і професійної освіти шляхом створення комп’ютерно зорієнтованого інформаційно-комунікативного середовища, що слугує засобом формування творчої особистості майбутнього педагога, здатного на основі системи знань успішно використовувати інформаційні ресурси у відповідній діяльності.

Формування мети статті. Обґрунтувати сутність проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі початкової школи та визначити перспективи її вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив складність і багатогранність окресленої проблеми, передусім неузгодженість термінологічного апарату. Так, зустрічаємо розбіжності у тлумаченні поняття «інформаційно-комунікаційна технологія».

За В. Биковим, ІКТ навчання – «це комп’ютерно орієнтована складова педагогічної технології, яка відображає деяку формалізовану модель певного компоненту змісту навчання і методики його подання у навчальному процесі, що представлена у цьому процесі педагогічними програмними засобами і передбачає використання комп’ютера, комп’ютерно орієнтованих засобів навчання і комп’ютерних комунікаційних мереж для розв’язування дидактичних завдань або їх фрагментів» [1, с. 141]. Водночас А. Дзюбенко у зміст поняття «ІКТ навчання» вкладає сукупність програмних, технічних, комп’ютерних і комунікаційних засобів, а також способів і новаторських методів їхнього застосування для забезпечення високої ефективності й інформатизації освітнього процесу [5, с. 30].

На думку М. Жалдака, «сучасна інформаційна технологія – це сукупність засобів, методів і прийомів збирання, зберігання, опрацювання, подання та передавання повідомлень, що розширює знання людей та розвиває їхні можливості щодо управління технічними та соціальними процесами» [6, с. 17]. Подібні трактування ІКТ

зустрічаємо і в Н. Морзе: сукупність методів, засобів і прийомів, що використовується людьми для реалізації конкретного складного процесу шляхом поділу його на систему послідовних взаємопов'язаних процедур і операцій, які виконуються більш або менш однозначно і мають на меті досягнення високої ефективності в пошуку, накопиченні, опрацюванні, зберіганні, поданні, передаванні інформації за допомогою засобів обчислювальної техніки та зв'язку, а також засобів їх раціонального поєднання з процесами опрацювання інформації без використання машин [9, с. 93]. Як бачимо, у контексті впровадження ІКТ у навчально-виховний процес початкової школи важливим завданням учителя є оволодіння методиками роботи з учнями задля формування в них високої інформаційної культури, вмінь працювати з електронними ресурсами, навичками роботи в соціальних мережах тощо.

Як справедливо зауважує Л. Петухова, ефективне формування інформаційних компетентностей учителя початкової школи, його готовності до використання ІКТ у систематичній роботі з учнями здійснюється в «науково-обґрунтованому інформаційно-комунікаційному педагогічному середовищі, під яким дослідниця розуміє сукупність знанневих, технологічних і ментальних сутностей, які в синхронній інтеграції забезпечують якісне оволодіння системою відповідних знань. Це середовище має великі функціональні можливості: надає доступ до ресурсів у будь-який зручний час; володіє зручним, гнучким, дружнім, інтелектуальним сервісом, що допомагає людині знайти необхідні інформаційні ресурси, дані або знання; дозволяє організувати практично безкоштовні, зручні у часі контакти між будь-якою кількістю людей, забезпечити зручний і гнучкий обмін інформацією (причому в будь-якому вигляді) між ними та ін». [10, с. 9].

Дослідниця виокремлює компоненти інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища: комп'ютерні та інформаційні технології навчання, педагогічні програмні засоби, створення спеціального програмного середовища з необхідними для учня дидактичними, методичними матеріалами, творчими завданнями, включенням елементів автоматизації управління навчальним процесом і обов'язкового надання можливості роботи з ресурсами глобальної мережі Інтернет [Там само, с. 19].

Водночас сучасний учитель початкових класів повинен володіти основними прийомами роботи в мережі Інтернет, усвідомлювати механізми організації служби глобальної мережі, володіти інформацією про корисні електронні ресурси методичного спрямування, вивчення кращого педагогічного досвіду використання ІКТ в початковій школі. У докторській дисертації А. Коломієць акцентується на особливостях роботи педагога початкової освіти, який задіяний до поліпредметного викладання. Тому від учителя початкових класів, окрім загальних інформаційних умінь, вимагаються ще й уміння встановлювати міжпредметні зв'язки, створювати власний новий навчальний матеріал. Для цього необхідними є оволодіння методикою інформаційного самообслуговування, раціональними прийомами пошуку, аналізу й систематизації відомостей, навичками використання сучасних інформаційних технологій і мистецтвом формулювання суті пошукових запитів [7, с. 208].

У професійній діяльності вчителя початкових класів ІКТ використовують:

- у процесі навчання учнів з метою самостійного здобуття, закріплення чи повторення навчального матеріалу, роботи в групах;
- у процесі виховання: естетичне виховання за рахунок використання можливостей комп'ютерної графіки, технології мультимедіа, виховання культури спілкування у соціальних мережах;
- у діагностичній діяльності з метою діагностування психологічного стану учня, виявлення його навчальних досягнень;
- в організаційній діяльності педагога задля підготовки та організації навчальних, виховних занять з допомогою ІКТ, звітної документації (списків, відомостей, статистичної інформації про учнів), проведенні батьківських зборів із наочним представленням звітних матеріалів, використанні мультимедійних презентацій тощо.

Прийшовши в школу, дитина зазвичай уже має певний досвід роботи з комп'ютерною технікою, зокрема в мережі Інтернет. Тривогу викликає той факт, що шаленими темпами зростає кількість споживачів віртуальної інформації серед учнів. Такі проблеми актуальні у наш час для педагогічної громадськості багатьох країн. Приміром, у США в 2011 році середня тривалість контакту дитини з медіа перевищила 7 годин на добу, сягнувши показника, співмірного з часом перебування її в школі [12, с. 24]. Українські діти ще не досягли в користуванні такої межі: 42 % осіб проводять у медіапросторі менше години на добу, 47 % – від 1 до 4 годин, 11% – понад 4 години. Однак стурбованість викликає зростання кількості споживачів медіапродукції серед учнів початкових класів, зокрема шестирічних дітей [Там само]. Прийшовши в школу, вихованець стає менш контрольованим з боку батьків, легко піддається Інтернет-спокусам, відтак здійснюється потужний вплив іноді агресивного медіасередовища на процес його соціалізації.

Тому важливим завданням учителя є здійснення профілактичної роботи у спілкуванні у соцмережах, застереження батьків від негативного впливу Інтернету на учнів, які часто перед монітором проводять більшу частину свого вільного часу. Більше того, часто-густо учні задля цікавості можуть брати участь у сумнівних знайомствах в інформаційному просторі, залишати свою поштову адресу, відомості про батьків, родинні світлина та ін.

В учнів початкових класів надто висока потреба у квазі-грі, навчальній і практичній ігровій діяльності, вони прагнуть нових цікавих вражень від пізнання й спілкування, тому Інтернет-мережа часто-густо слугує засобом їхньої соціалізації, компенсаторним механізмом через відсутність соціальних контактів у реальному світі.

С. Максименко визначає основні вимоги для різних вікових категорій дітей і їхніх батьків щодо безпечного користування віртуальним простором. Задля забезпечення дітей учений вважає доцільним батькам і вчителям здійснювати контроль за відповідними сайтами, нормувати час перебування за комп'ютером, учити правил конфіденційності й стимулювати вихованця до відвертості щодо його віртуального життя [8, с. 16–17]. Тому в процесі експериментального дослідження майбутніх учителів залучали до вирішення низки соціально-педагогічних ситуацій, які тенденційно поширені в сучасних початкових школах. Студенти, які брали участь в експерименті, оцінюють культуру спілкування дітей у соціальних мережах і віртуальних спільнотах як: низька – 32,4 % опитаних, середня – 56,8 %, достатня – 8,1 %, висока – 2,7 %. Особистісно-професійна готовність студента до діяльності в цьому аспекті передбачала, передусім, розвиток навичок використання інформаційно-комунікаційних технологій у творчому самовдосконаленні, підвищенні рівня медіаграмотності [3, с. 354].

Дуже часто саме діти стають жертвами он-лайн загроз: віртуального насильства, порнографії, впливу Інтернет-шахраїв, кримінальних осіб, що мають метою оволодіння особистою інформацією про користувача. За нашими даними, 13,5% майбутніх учителів, котрі брали участь в експериментальному дослідженні, зізнались, що й самі попадались віртуальним шахраям в інтернет-середовищі. Відповідно сучасний віртуальний простір 21,6% студентів оцінюють, як позитивний засіб впливу на свідомість дитини, 48,6% – як негативний засіб впливу і 29,8% – вважають його небезпечним для молодших школярів. Не випадково М. Русецькі (М. Rusiecki) наголошує на актуальності профілактичної роботи з метою запобігання в дітей агресивності, асоціальності та інших негативів, джерелами яких часто виступають засоби масової інформації, зокрема Інтернет [13, с. 192].

Отже, одним із важливих завдань формування професійної готовності педагога початкових класів є формування в нього інформаційно-мережевої культури, яка передбачає уміння використовувати Інтернет-ресурси для вдосконалення професійної майстерності. Засобами такого вдосконалення можуть слугувати: результати діяльності провідних методичних об'єднань учителів початкових класів, прикладні навчальні програми, звукові та графічні елементи, інновації в сфері початкової освіти тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Використання навчальних інформаційних технологій слугує засобом підвищення мотивації навчально-пізнавальної діяльності, урізноманітнення педагогічного процесу, розвитку розумових здібностей і самостійної творчої активності майбутніх фахівців на шляху вирішення соціально-педагогічних завдань, критичного осмислення сучасного медіасередовища. Підготовку майбутнього вчителя початкових класів до використання інформаційно-комунікативних технологій у педагогічній роботі з учнями доцільно здійснювати в світоглядному, змістовному та діяльнісно-технологічному контексті. До основних напрямів використання ІКТ у початковій школі належать: проведення уроків із комп'ютерною підтримкою; використання електронних навчальних посібників, підручників; розв'язування інтерактивних кросвордів, ребусів, головоломок; здійснення тестового комп'ютерного контролю навчальних досягнень; використання комп'ютерних дидактичних ігор; використання Інтернет-ресурсів тощо.

Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в розробленні навчально-методичних рекомендацій для вчителів, методистів післядипломної педагогічної освіти, студентів щодо ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій з метою розвитку особистісних цінностей учнів початкових класів.

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В. Ю. Биков. – К. : Атіка, 2008. – 684 с.
2. Биков В. Ю., Гуржій А. М. Сучасні інноваційні ІКТ-інструменти розвитку систем відкритої освіти / В. Ю. Биков, А. М. Гуржій // Психологічна і педагогічна науки в Україні : зб. наук. праць : в 5 т. – Т. 4 : Професійна освіта і освіта дорослих. – К. : Педагогічна думка, 2012. – С. 44–62.
3. Будник О. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика : моногр. / О. Б. Будник. – Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2014. – 484 с.
4. Галузева концепція розвитку неперервної педагогічної освіти : Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 14.08.2013 № 1176. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/
5. Дзюбенко А. А. Новые информационные технологии в образовании : монография / А. А. Дзюбенко. – М., 2000. – 104 с.
6. Жалдак М. І. Про деякі методичні аспекти навчання інформатики в школі та педагогічному університеті / М. І. Жалдак // Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка. Серія «Педагогіка». – 2005. – № 6. – С. 17–24.
7. Коломієць А. М. Розвиток інформаційно-мережевої культури майбутнього вчителя початкових класів / А. М. Коломієць // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. пр. – К. : НПУ, 2007. – № 5 (12). – С. 206–210.
8. Максименко С. Д. Психічні механізми самореалізації особистості в медіапросторі / С. Д. Максименко // Педагогіка і психологія : Вісник НАПН України. – 2013. – № 2(79). – С. 14–17.
9. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики : навч. посіб. : у 3 ч. / за ред. М. І. Жалдака. – К. : Навчальна книга, 2004. – Ч. 2. Методика навчання інформаційних технологій. – 287 с.
10. Петухова Л. Є. До питання про трисуб'єктну дидактику / Л. Є. Петухова, О. В. Співаковський // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2007. – № 5 (61). – С. 7–9.
11. Петухова Л. Є. Теоретичні основи підготовки вчителів початкових класів в умовах інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища : монографія / Л. Є. Петухова. – Херсон : Айлант, 2007. – 220 с.
12. Слюсаревський М. М. Медіаорієнтаційна функція освіти як відповідь на виклики інформаційної доби / М. М. Слюсаревський // Педагогіка і психологія : Вісник НАПН України. – 2013. – № 2(79). – С. 18–27.

13. Rusiecki M. Dobro jako podstawowa kategoria wychowania dzieci w młodszym wieku szkolnym / Mieczysław Rusiecki // *Uczeń we współczesnej szkole. Problemy reformy edukacji wczesnoszkolnej / pod redakcją Zdzisława Ratajka*. – Kielce : Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2005. – S. 177–193.

Reference

1. Bykov V. Yu. Modeli orhanizatsiynykh system vidkrytoyi osvity : monohrafiya / V. Yu. Bykov. – K. : Atika, 2008. – 684 s.
2. Bykov V. Yu., Hurzhiy A. M. Suchasni innovatsiyni IKT-instrumenty rozvytku system vidkrytoyi osvity / V. Yu. Bykov, A. M. Hurzhiy // *Psyhholohichna i pedahohichna nauky v Ukrayini : zb. nauk. prats' : v 5 t.* – T. 4 : Profesiyna osvita i osvita doroslykh. – K. : Pedahohichna dumka, 2012. – S. 44-62.
3. Budnyk O. B. Profesiyna pidhotovka maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do sotsial'no-pedahohichnoyi diyal'nosti: teoriya i praktyka : monohr. / O. B. Budnyk. – Dnipropetrovs'k : Serednyak T. K., 2014. – 484 s.
4. Haluzeva kontseptsiya rozvytku neperervnoyi pedahohichnoyi osvity : Zatverdzheno Nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny 14.08.2013 № 1176. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816.
5. Dzyubenko A. A. Novyye ynformatsyonnye tekhnolohyy v obrazovanny : monohrafiya / A. A. Dzyubenko. – M., 2000. – 104 s.
6. Zhaldak M. I. Pro deyaki metodychni aspekty navchannya informatyky v shkoli ta pedahohichnomu universyteti / M. I. Zhaldak // *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho universytetu im. V. Hnatyuka. Seriya «Pedahohika»*. – 2005. – № 6. – S. 17–24.
7. Kolomiyets' A. M. Rozvytok informatsiyno-merezhevoyi kul'tury maybutn'oho vchytelya pochatkovykh klasiv / A. M. Kolomiyets' // *Naukovyy chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Seriya № 2. Komp'yuterno-orientovani systemy navchannya : zb. nauk. pr.* – K. : NPU, 2007. – № 5 (12). – S. 206-210.
8. Maksymenko S. D. Psykhichni mekhanizmy samorealizatsiyi osobystosti v mediaprostori / S. D. Maksymenko // *Pedahohika i psyhholohiya : Visnyk NAPN Ukrayiny*. – 2013. – № 2(79). – S. 14-17.
9. Morze N. V. Metodyka navchannya informatyky : navch. posib. : u 3 ch. / za red. M. I. Zhaldaka. – K. : Navchal'na knyha, 2004. – Ch. 2. Metodyka navchannya informatsiynykh tekhnolohiy. – 287 s.
10. Petukhova L. Ye. Do pytannya pro trysub'yektnu dydaktyku / L. Ye. Petukhova, O. V. Spivakovs'kyy // *Komp'yuter u shkoli ta sim'yi*. – 2007. – № 5 (61). – S. 7-9.
11. Petukhova L. Ye. Teoretychni osnovy pidhotovky vchyteliv pochatkovykh klasiv v umovakh informatsiyno-komunikatsiynoho pedahohichnoho seredovyscha : monohrafiya / L. Ye. Petukhova. – Kherson : Aylant, 2007. – 220 s.
12. Slyusarevs'kyy M. M. Mediaorientatsiyna funktsiya osvity yak vidpovid' na vyklyky informatsiynoyi doby / M. M. Slyusarevs'kyy // *Pedahohika i psyhholohiya : Visnyk NAPN Ukrayiny*. – 2013. – № 2(79). – S. 18-27.
13. Rusiecki M. Dobro jako podstawowa kategoria wychowania dzieci w młodszym wieku szkolnym / Mieczysław Rusiecki // *Uczeń we współczesnej szkole. Problemy reformy edukacji wczesnoszkolnej / pod redakcją Zdzisława Ratajka*. – Kielce : Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 2005. – S. 177-193.

